

**ПСИХОЛОГІЧНА СПЕЦИФІКА СТАНОВЛЕННЯ
ПРОФЕСІЙНОГО ОБРАЗУ «Я» У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ**

Кононова М. М., Ігнатська Л. Л.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

meershaum@ukr.net, yalana@ukr.net

Інноваційна спрямованість навчання зумовлює посилення наукової уваги до проблеми розвитку Я-концепції особистості на етапі підготовки до трудової діяльності, оскільки загальний образ «Я» та професійний зокрема, на переконання психологів, є основою успішного становлення спеціаліста, який прагне до саморозвитку й самоактуалізації.

Відомо, що Я-концепція тісно пов'язана із самосвідомістю особистості та є її продуктом. Багатоаспектність цього явища підкреслювали А. В. Петровський, В. І. Слободчиков, В. В. Столін та інші вчені, називаючи її, з одного боку, рухливим, плинним психологічним явищем, виразно залежним від зовнішніх умов та обставин, зміни ціннісних орієнтацій, рівня самосприйняття, а з іншого – стійким, системоутворювальним елементом, що відповідає за особистісне та професійне буття людини й зумовлює та контролює її поведінку, думки тощо [2].

Професійну самосвідомість називають центральним компонентом професіоналізму особистості, що формується на етапі підготовки до самостійної трудової діяльності (І. С. Кон, О. К. Тихомиров, Л. Б. Шнейдер та ін.), тобто в період студентства.

Умовою формування позитивного образу «Я» в цей період вважають вибір професії відповідно до особистісного когнітивного, емоційно-вольового й поведінкового компонентів (Т. В. Алексєєва, Л. С. Бондар, Т. П. Вісковатова), які повинні функціонувати в єдності, оскільки невідповідність і руйнування зв'язків між ними зумовлюють формування помилкового уявлення про своє професійне «Я» й, відповідно, адекватне сприймання себе як спеціаліста певної галузі. З огляду на це, робимо висновок, що професійна самосвідомість формується на основі загальної самосвідомості особистості під впливом середовища навчання і спілкування в межах професійного осередку, активної участі суб'єкта у професійній діяльності. Звідси професійну Я-концепцію варто розглядати одночасно як частину загальної Я-концепції людини й як продукт професійної самосвідомості [7].

Аналіз наукових джерел дозволив окреслити три найбільш традиційні позиції до визначення поняття «професійний розвиток вчителя»: з позиції розвитку і реалізації психічних функцій педагога (Л. І. Анциферова, І. М. Кондаков, Т. В. Кудрявцев, Л. М. Мітіна та ін.);

професійний розвиток як розвиток діяльності, спрямованої на професійні досягнення (О. В. Андрієнко, С. Г. Вершловський, Є. Ф. Зеєр, Ю. М. Кулюткін та ін.); інтегрований підхід, що передбачає врахування особистісних і діяльнісних змін (В. О. Сластьонін, І. О. Сушко та ін.) [3].

Враховуючи відсутність єдиного підходу у трактуванні професійної Я-концепції особистості в науковій психолого-педагогічній літературі, в нашому дослідженні ми спираємося на визначення О. М. Шевцової, яка розглядає професійну Я-концепцію як продукт професійної самосвідомості людини, як динамічну систему взаємопов'язаних з емоційно-ціннісними переживаннями й оцінками та поведінково-регулятивними актами уявлень людини про себе як професіонала в контексті її професійної діяльності, кар'єри, конкретного професійного співтовариства, професійного становлення і розвитку [7].

Аналіз наукових даних свідчить, що професійна Я-концепція онтогенетично розвивається пізніше особистісної Я-концепції та має з нею спільні складові, однак структурні відмінності полягають у суб'єкті носія: Я-концепція відноситься до особистості в цілому, а професійна Я-концепція – до особистості як суб'єкта професійної діяльності. Саме тому вона конкретизована й усвідомлена, є результатом адекватного самоусвідомлення особою себе як професіонала під впливом правил, моделей, вимог професійної діяльності, спілкування з професіоналами й активної участі у професійній діяльності, у своєму особистісно-професійному розвитку [1].

Успішність формування професійної самосвідомості в процесі навчання залежить від адекватної самооцінки та Я-концепції, гармонії внутрішнього світу людини та відчуття власної гідності [4, с. 94], а також від сформованого позитивного образу обраної професії: її історії та значення в цей час, предмет, умови, засоби праці, вимоги, які ставить професія до людини, перспективи розвитку професії [5, с. 260]. На переконання С. О. Ренке, важливо, щоб студент мав чіткі уявлення про вимоги до сучасного професіонала, позитивні зразки для наслідування в професійній діяльності.

Порівняння студентом образу професії з власним образом «Я» забезпечує формування професійної ідентичності, формує позитивне ставлення до себе як суб'єкта реальної навчально-професійної та майбутньої професійно-виробничої діяльності [5, с. 261].

Сучасні вчені (Л. Г. Подоляк, О. С. Романова, А. К. Маркова, Л. Б. Шнейдер, Н. Ф. Шевченко, С. О. Ренке, В. І. Юрченко, В. О. Яқунін та ін.) стверджують, що становлення професійної «Я-концепції» студентів проходить у кілька етапів:

- 1) етап професійного вибору – особистість визначається зі своїми професійними намірами і цілями та засобами їх досягнення;
- 2) етап професійної підготовки – в процесі засвоєння професійних знань і вироблення практичних умінь у студентства розвиваються

професійна свідомість і самосвідомість, професійно-значущі особистісні якості, а також готовність до професійної діяльності;

3) етап входження в професію – від набуття особистістю професіоналізму до її цілковитої професійної самореалізації, досягнення майстерності [6, с. 40].

За психологічними дослідженнями відомо, що формування, розвиток та зміцнення професійної Я-концепції студентів зумовлені рядом чинників (Г. В. Гарбузова):

1) внутрішніми: індивідуально-типологічні властивості особистості (статеві, вікові особливості, темперамент, характер, здібності); особливості психічних процесів і властивостей (відчуття, пам'ять, емоції, уява); досвід (знання, уміння, навички, звички, стиль діяльності); особливості спрямованості: інтереси, мотиви, ідеали, світогляд, переконання.

2) зовнішніми: інформаційно-насичене середовище, яке є джерелом уявлень про предмет праці; способи здобування професійної освіти; вимоги професії до людини; спеціально організоване навчання у закладі вищої освіти [5, с. 265].

Згідно досліджень, професійний розвиток особистості є нерівномірним і гетерохронним, і він безпосередньо пов'язаний з проблемою особистого ставлення людини до професії та її особистісного розвитку в професійній діяльності. Науковець виділяє загальну тенденцію у визначенні сутності професійного розвитку – актуалізація його системного й інтегративного характеру: розвиваються не окремі якості індивіда, а особистість у цілому [3, с. 117].

Основними умовами для розвитку професійної Я-концепції особистості, за О. М. Шевцовою, є:

1) стабільна психологічна готовність до самопізнання, саморозкриття й самозмінювання;

2) позитивна адекватна самооцінка свого професійного потенціалу;

3) усвідомлення залежності ефективності виконання професійної діяльності від рівня професійно-особистісного розвитку;

4) здатність та усвідомлення необхідності до бажаних професійно-особистісних змін [7, с. 16].

Відповідно до цього, передумовою професійного розвитку та професіоналізму вчені називають таке професійне Я, яке особистість будує в єдності самооцінки професійних якостей, мотивів і ціннісних орієнтації, стилю й ефективності своєї роботи, кар'єри, побудованих способів взаємодії з партнерами, а також власне професійного досвіду, аналізу та узагальнення помилок і труднощів [1, с. 14].

Отже, проведений теоретичний аналіз психологічної літератури дозволяє зробити висновок, що проблема розвитку професійної Я-концепції досі не зовсім невирішена, існує багато підходів і теорій стосовно трактування цього поняття та його змісту, структури, проте, вважаємо, цю категорію варто розглядати в контексті професійного

становлення та розвитку особистості в цілому. Розуміємо, що професійна Я-концепція є специфічно організованою, осмисленою й актуалізованою системою, яка формується і розвивається під впливом суб'єктивних чи об'єктивних чинників.

Література:

1. Білозерська С. І. Професійна Я-концепція як передумова професійного розвитку особистості / Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Психологія. 2015. Вип. 2. С. 10–18.
2. Гура О. І. Концепти професійної Я-концепції фахівця / Наука і освіта : науково-педагогічний журнал Південного наукового центру АПН України. 2009. № 1-2. С. 150–155.
3. Кононова М. М. Професійний розвиток вчителя-дефектолога: концептуальні підходи до змісту і складників / Наукові записки [Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер. : Педагогічні науки. 2019. Вип. 17. С. 115–119.
4. Крутько С. В. Психологічні особливості професійної Я-концепції особистості / Вісник ПУДПУ імені К. Д. Ушинського. 2013. № 3-4. С. 89–94.
5. Ренке С. О. Професійний образ «Я» як предмет психології та становлення особистісної ідентичності майбутнього фахівця / Проблеми сучасної психології. 2018. Вип. 39. С. 257–271.
6. Ушакова К. Ю. Психологічні чинники становлення професійної «Я-концепції» у студентів медичних коледжів [Текст] : дис. ... канд. психол. наук : 19.00. Київ, 2018. 223 с. Бібліогр.: С. 189–190.
7. Шевцова О. М. Розвиток професійної Я-концепції вчителів початкової школи в умовах інноваційної діяльності : автореф. канд. психол. наук: 19.00.07. Київ. 2012. 21 с.

УДК 159.922.8:316.647.5

ОСОБЛИВОСТІ ТОЛЕРАНТНОСТІ ПІДЛІТКІВ ЯК ПОКАЗНИК ЇХ ГОТОВНОСТІ ДО МОРАЛЬНО-ЦІННІСНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ

Кравченко О. Д.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

steps58@ukr

У сучасному змінюваному світі, наповненому стрімкими суспільними перетвореннями, які часто супроводжуються не прогнозованими і напруженими ситуаціями, розмитістю ціннісних пріоритетів, об'єктивно ускладнюються процеси самовизначення і самоідентифікації особистості. Особливої гостроти вони набувають у